

ної ситуації та інвестиційного клімату в кожній країні, тому потрібно приділяти значну увагу оцінці стану ринку цінних паперів за допомогою біржових індексів.

Список літератури

1. Абакуменко, О. В. Тенденції розвитку світового фондового ринку в умовах глобалізації [Текст] / О. В. Абакуменко, О.В. Легкобит // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери : міжнар. наук.-практ. конф. : в 2-х т. Т.1. – Донецьк : ДВНЗ «Донецький нац. тех. ун-т», 2009. – 358 с.

2. Басова, І. Цінні папери: ринок, операції, облік [Текст] / І. Басова, Н. Петрова; за ред. Я. Кавторева. – Х. : Фактор, 2009. – 624 с.

3. Маслова, С. О. Фінансовий ринок [Текст] / С. О. Маслова, О. А. Опалов. – 4-те вид. – К. : Каравела, 2008. – 288 с.

4. Сукачова, С. М. Сутність та значення біржових індексів як інструменту оцінки розвитку ринку [Текст] // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. : у 2-х ч. / ХДУХТ. – Х., 2009. – Вип. 2 (10), ч.1. – С. 262–269.

5. Янукян, М. Г. Практикум по рынку ценных бумаг [Текст] / М. Г. Янукян. – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2009. – 224 с.

6. Статистична інформація щодо біржових індексів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expert-asset.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=79&Itemid=122#>.

7. Електронний ресурс. – Режим доступу : <<http://top.rbc.ru/finances/01/03/2010/375831.shtml>>.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© Н.М. Гаркуша, Т.В. Польова, І.П. Котелевська, 2010.

УДК 519.237.7:336.777:339.37

Н.Б. Кашена, канд. екон. наук

О.В. Цуканова, канд. екон. наук

О.О. Горошанська, канд. екон. наук

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Запропоновано моделі детермінованого факторного аналізу рентабельності оборотних активів з урахуванням підпорядкованості чинників.

Предложено модели детерминированного факторного анализа рентабельности оборотных активов с учетом соподчиненности факторов.

Models of deterministic factor analysis of current assets profitability with the account of factors subordination are proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із завдань сучасного етапу розвитку України є підвищення ефективності функціонування підприємств усіх галузей народного господарства. Дане зростання можливе лише у тому випадку, коли сформується таке економічне середовище, яке стимулюватиме товаровиробників до ефективного використання всіх видів господарських ресурсів, які використовуються у процесі діяльності. Основним видом таких ресурсів є оборотні активи. Саме їх характеристики визначають наявний потенціал суб'єктів підприємницької діяльності та ступінь ефективності ведення бізнесу.

Життєдіяльність підприємства в умовах конкурентного середовища багато в чому залежить саме від того, наскільки раціонально використовуються оборотні активи і якою мірою забезпечується їх фінансова віддача.

Результативність використання оборотних активів підприємства, як правило, оцінюється на підставі показника рентабельності, що є якісною характеристикою ефективності їх функціонування. Отже, в системі управління підприємством збільшенню цього показника повинна приділятися особлива увага.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності використання оборотних активів посідають значне місце в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: І.О. Бланка, М.Г. Чумаченка, М.Д. Білик, Ю.С. Цал-Цалко, Є.М. Андрушака, М.Р. Ковбасюка, І.Д. Лученок, О.С. Стоянової, М.М. Крейніної, В.М. Родіонова, І.П. Ансоффа, С.Г. Барнгольца, А. Бірмана, М. Холт Роберта, В. Хойера, Ейсан Нікбахта та ін. Разом з тим вивчення та аналіз опублікованих з даної теми праць, теоретичних концепцій і практичних розробок дозволяють зробити висновок, що питання формування концептуальних і методичних підходів щодо вирішення завдань кількісної оцінки чинників, які впливають на зміну рентабельності оборотних активів ще недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах. Це негативно впливає на ефективність господарської діяльності підприємств і взагалі на стабільність їх функціонування у ринковому просторі.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і методичних розробок щодо оцінки результативності використання оборотних активів зумовлюють актуальність наукової статті.

Мета та завдання статті. Метою статті є удосконалення методики аналізу рентабельності оборотних активів із урахуванням суспільності чинників, що впливають на її розмір.

Для досягнення мети дослідження визначено наступні завдання:

- визначення чинників, що впливають на рентабельність оборотних активів торгового підприємства;
- побудова структурно-логічної схеми функціонального взаємозв'язку рентабельності оборотних активів та чинників, що впливають на неї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність функціонування підприємств в конкурентному середовищі потребує високого рівня віддачі господарських ресурсів, і перш за все оборотних активів [3].

Традиційно рентабельність оборотних активів (P_{OA}) обчислюється співвідношенням чистого прибутку ($ЧП$) до середньої величини оборотних активів (\overline{OA}), задіяних для його отримання [1]:

$$P_{OA} = \frac{ЧП}{\overline{OA}} \times 100. \quad (1)$$

За економічною сутністю цей показник характеризує розмір чистого прибутку підприємства, отриманого на 1 гривню коштів, вкладених в оборотні активи.

З формули (1) видно, що рентабельність оборотних активів залежить від суми чистого прибутку за підсумками господарської діяльності та середнього розміру наявних оборотних активів. Це так звані чинники першого рівня, зміна яких обумовлює зміну рентабельності (рисунок).

У свою чергу формування величини чистого прибутку і оборотних активів обумовлюється низкою чинників внутрішнього середовища функціонування підприємства, які утворюють чинники другого та третього рівня зміни рентабельності. Розглянемо їх більш докладно.

На зміну середнього розміру оборотних активів впливає зміна середньої величини матеріальних оборотних активів (\overline{MOA}), дебіторської заборгованості ($\overline{ДЗ}$), грошових коштів та поточних фінансових інвестицій ($\overline{ГК}$) підприємства:

$$\overline{OA} = \overline{MOA} + \overline{ДЗ} + \overline{ГК}. \quad (2)$$

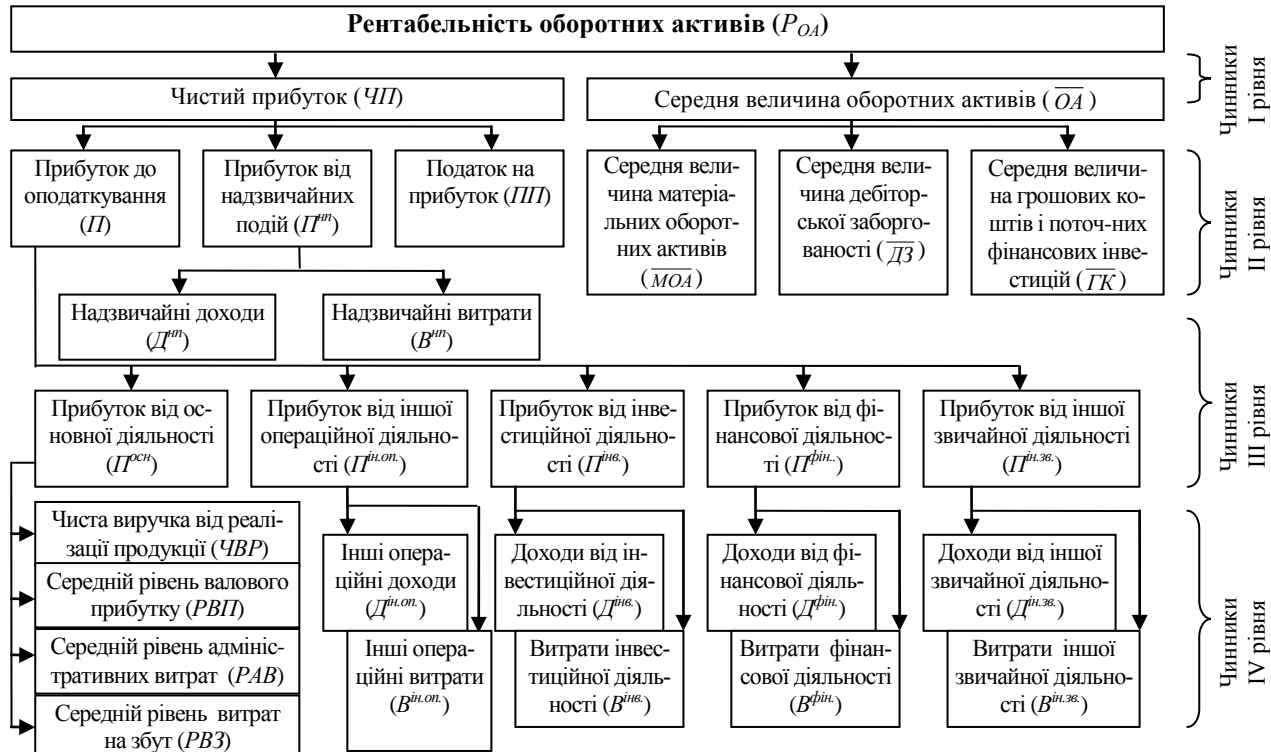

Рисунок – Структурно-логічна схема факторного аналізу рентабельності оборотних активів

Величина чистого прибутку підприємства залежить від сум прибутку до оподаткування (Π), прибутку від надзвичайних подій (Π^{nn}) та податку на прибуток ($\Pi\Pi$):

$$\text{ЧП} = \Pi + \Pi^{nn} - \Pi\Pi. \quad (3)$$

Враховуючи вищезазначені залежності, маємо можливість запропонувати факторну модель рентабельності оборотних активів, на підставі якої буде визначатись вплив чинників другого рівня і виявлятися потенційні можливості збільшення рентабельності:

$$P_{OA} = \frac{\Pi + \Pi^{nn} - \Pi\Pi}{MOA + \overline{ДЗ} + \overline{ГК}} \times 100. \quad (4)$$

У свою чергу розмір прибутку до оподаткування залежить від результатів здійснення окремих видів діяльності, тобто від розміру прибутку від операційної (Π^{on}), інвестиційної (Π^{inv}), фінансової (Π^{fin}), іншої звичайної діяльності ($\Pi^{in\ 36}$).

Прибуток від операційної діяльності визначається розміром прибутку від основної ($\Pi^{осн}$) та іншої операційної діяльності ($\Pi^{in.on}$):

$$\Pi = \Pi^{on} + \Pi^{inv} + \Pi^{fin} + \Pi^{in\ 36}. \quad (5)$$

$$\Pi^{on} = \Pi^{осн} + \Pi^{in.on}. \quad (6)$$

Використовуючи наведені взаємозв'язки та метод подовження чисельника до факторної моделі рентабельності (формула 4), отримуємо моделі функціональної залежності рентабельності оборотних активів від чинників, пов'язаних з результатами окремих видів діяльності:

$$P_{OA} = \frac{\Pi^{осн} + \Pi^{in.on} + \Pi^{inv} + \Pi^{fin} + \Pi^{in.36} + \Pi^{nn} - \Pi\Pi}{MOA + \overline{ДЗ} + \overline{ГК}} \times 100 \quad (7)$$

Слід зазначити, що кожен із показників прибутку, які містить формула 7, в свою чергу залежать від низки чинників. Зокрема, прибуток від основної діяльності змінюється під впливом чистої виручки від

реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ($ЧВР$), рівня валового прибутку ($РВП$), рівня адміністративних витрат ($РАВ$), рівня витрат на збут ($РВЗ$).

До складу чинників, що визначають зміну прибутку за іншими видами діяльності підприємства слід віднести:

- інвестиційні доходи ($Д^{інв}$) та інвестиційні витрати ($В^{інв}$);
- фінансові доходи ($Д^{фін}$) та фінансові витрати ($В^{фін}$);
- інші доходи ($Д^{ін.зб}$) та інші витрати ($В^{ін.зб}$) звичайної діяльності;
- надзвичайні доходи ($Д^{нн}$) та надзвичайні витрати ($В^{нн}$).

Ці чинники утворюють четвертий щабель системи багаторівневого факторного аналізу рентабельності оборотних активів підприємств торгівлі.

Для визначення впливу чинників першого рівня на зміну рентабельності оборотних активів підприємств пропонується використовувати інтегральний метод.

Для розрахунку впливу чинників інших рівнів – метод подовжньої участі з тим, щоб з'ясувати як змінився показник рентабельності оборотних активів за рахунок чинників, що визначають зміну чистого прибутку і середнього розміру оборотних активів.

Запропонована методика факторного аналізу рентабельності оборотних активів пройшла апробацію у ТОВ «Рамзес» м. Харкова. Узагальнення результатів проведеного аналізу наведено в таблиці.

**Таблиця 1 – Узагальнення впливу чинників
на зміну рентабельності оборотних активів ТОВ «Рамзес»
за 2008-2009 роки**

Показник	У 2009-му порівняно з 2008 роком		
	Зміна показника чинника	Вплинули на рівень рентабельності оборотних активів у бік	
		підвищення, %	зниження, %
1	2	3	4
Чинники I рівня			
1. Чистий прибуток, тис. грн.	23,2	9,6747	
2. Середня величина оборотних активів, тис. грн.	3,4		0,2333

Продовження таблиці

1	2	3	4
Чинники II рівня			
1. Прибуток до оподаткування, тис. грн.	30,8	12,844	
2. Податок на прибуток, тис. грн.	7,6		3,1693
3. Середня величина матеріальних оборотних активів, тис. грн.	12,8		0,8783
4. Середня величина дебіторської заборгованості,	-2,7	0,1853	
5. Середня величина грошових коштів, поточних фінансових інвестицій, тис. грн.	-6,7	0,4598	
Чинники III рівня			
1. Прибуток (збиток) від основної діяльності, тис. грн.	47,4	19,7665	
2. Прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності, тис. грн.	-19,0		7,92327
3. Прибуток (збиток) від інвестиційної діяльності, тис. грн.	1,1	0,45872	
4. Прибуток (збиток) від фінансової діяльності, тис. грн.	2,6	1,08424	
5. Прибуток (збиток) від іншої звичайної діяльності, тис. грн.	-1,3		0,5421
Чинники IV рівня			
1. Чиста виручка від реалізації товарів, тис. грн.	595,3	1,4299	
2. Середній рівень валового прибутку, % до обороту	0,141	4,3858	
3. Середній рівень адміністративних витрат, % до обороту	-0,236	7,3407	
4. Середній рівень витрат на збут, % до обороту	-0,212	6,5942	
5. Інші операційні доходи, тис. грн.	-7,9		3,2944
6. Інші операційні витрати, тис. грн.	11,1		4,6289
7. Доходи від інвестиційної діяльності, тис. грн.	1,1	0,4587	

Продовження таблиці

1	2	3	4
8. Доходи від фінансової діяльності, тис. грн.	4,5	1,8766	
9. Інші доходи, тис. грн.	-1,3		0,542
10. Витрати інвестиційної діяльності, тис. грн.	1,9		0,7923
Загальна зміна рівня рентабельності оборотних активів, %	9,442		

З таблиці видно, що зростання рівня рентабельності оборотних активів було зумовлене збільшенням чистої виручки від реалізації продукції, середнього рівня валового прибутку, доходів від інвестиційної та фінансової діяльності, а також зменшення розміру дебіторської заборгованості, грошових коштів, поточних фінансових інвестицій, середнього рівня адміністративних витрат та витрат на збут.

Зниженню рентабельності сприяло збільшення величини матеріальних оборотних активів, інших операційних витрат і витрат інвестиційної діяльності, а також зниження інших операційних доходів та інших доходів звичайної діяльності.

Висновки. Отже, представлена методика детермінованого факторного аналізу рентабельності оборотних активів дозволяє кількісно виміряти вплив різних чинників на зміну показника, що досліджується, та прийняти обґрунтовані управлінські рішення щодо його підвищення.

Список літератури

1. Доманіцький, В. В. Передумови функціонування оборотних коштів підприємств [Текст] / В. В. Доманіцький // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2006. – Т. 2. – С. 112–115.

2. Дуமிнець, О. С. Використання аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень [Текст] / О. С. Думинець // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2008. – Випуск 16. – С. 189–194.

3. Карпик, Я. М. Вдосконалення аналізу використання оборотних засобів в умовах переходу до ринкових відносин [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Я. М. Карпик. – Тернопіль, 2006. – 24 с.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© Н.Б. Кашена, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська, 2010.